УДК [811.133.1+811.811.135.1]’367.633’37 © 2009 **Стефурак О.В. (Чернівці)**

КОДУВАННЯ ТРАЄКТОРІЇ КІНЦЕВОГО ПУНКТУ РУХУ У ФРАНЦУЗЬКІЙ І РУМУНСЬКІЙ МОВАХ

Досліджуються формальні та функціонально-прагматичні особливості кодування траєкторії кінцевого пункту руху прийменниками французької та румунської мов. Розглядаються два формальні способи кодування траєкторії кінцевого пункту руху: стратегія ідентичного кодування та стратегія проекції. Перший спосіб пов’язаний з принципом передбачення локалізації, а отже, з оптимізацією пошуку об’єкта локалізації у просторі, другий – дозволяє концептуалізацію об’єкта референції як несподіваного, чужорідного елементу, зовнішнього по відношенню до процесу.

Ключові слова: *траєкторія кінцевого пункту руху, просторові прийменники, стратегія ідентичного кодування, стратегія проекції, принцип передбачення локалізації, чужорідний елемент.*

Останнім часом, дослідження когнітивного спрямування характеризуються зростаючим інтересом до просторової семантики мовних одиниць, зокрема до способів вербалізації або кодування просторових відношень. Прийменники ж постають фундаментальними маркерами просторових відношень, як статичних, так і динамічних.

Динамічні просторові відношення досліджуються у зв’язку з концептом ШЛЯХ, основними компонентами та мінімальними характеристиками якого виступають початок, середина та кінець (Й.Златев). Вчені-романісти говорять про початкову, медіальну та фінальну фазу переміщення або локативного відношення процесу (Ж-П.Бунс, Д.Лор, Ю.Паштін, Л.Сарда). Таксономія шляхів також охоплює багаті шляхи або траєкторії, в яких комбінується мінімальна інформація шляху (наприклад кінець) з інформацією просторової зони / місця (наприклад внутрішнє середовище) та виводиться значення таких прийменників, як, наприклад, ***into*** (в, всередину) в англійській мові [28, с. 331].

Французькі та румунські дослідження концептуалізації простору ґрунтуються на апріорі негативному підході до ролі прийменників у вираженні динамічних відношень, згідно з яким більшість прийменників французької та румунської мов апроцесуальні або нейтральні [5, с.31; 20, с.107]. Способи вербалізації динамічного простору в переважній більшості праць пов’язані із семантикою дієслів [4; 17; 20; 22]. Динамічні прийменники (***de, depuis, par, vers, jusque etc. / din, prin, spre, până,*** etc.) становлять об’єкт дослідження у досить незначній кількості праць [7; 10; 24; 27], значно поступаючись місцем статичним прийменникам (***sur, dans, à, devant, derrière, sous, etc. / pe, în, sub***) [1; 8; 9; 12; 19; 25; 27]. У зазначених працях динамічні прийменники розглядаються як способи вербалізації мінімальної інформації шляху (позначення початку, середини або кінця шляху), тоді як питання концептуалізації багатих шляхів або траєкторій залишається поза увагою дослідників. Цей факт зумовлює **актуальність** та **наукову новизну** дослідження можливих способів (стратегій) кодування траєкторії кінцевого пункту руху у французькій та румунській мовах. **Мета** розвідки постає в окресленні тих формальних та функціонально-прагматичних факторів, які вливають на спосіб концептуалізації траєкторії кінцевого пункту руху в досліджуваних мовах.

З формальної точки зору, кодування траєкторії кінцевого пункту руху в досліджуваних мовах спирається на дві спільні стратегії: стратегію ідентичності та стратегію проекції кінцевого пункту руху (детальніше про стратегії кодування шляхів див. [11]).

Про стратегію ідентичного кодування кінцевого пункту руху йдеться у тому випадку, коли відсутнє його специфіковане позначення. У цьому випадку локалізація та напрямок позначаються ідентичними формами. Співвідношення DIR та LOC таке: DIR – дієслово; LOC – прийменник.

Згідно з даними нашої вибірки, у французькій та румунській мовах, за допомогою стратегії ідентичного кодування напрямку, кінцевий пункт руху можна локалізувати у всіх просторових зонах, які відповідають основним просторим відношенням у тривимірному просторі. В обох мовах статичні прийменники, які визначають ту чи іншу просторову зону, завдяки семантиці дієслова локалізують просторову зону в кінцевій фазі переміщення. У цьому випадку об’єкт референції (далі – ОР), який виступає пунктом призначення рухомого об’єкта локалізації (далі – ОЛ), співвідноситься з однією з визначених вченими чотирнадцяти просторових зон [28]. Значення кінцевої фази переміщення досягається шляхом комбінації одного зі статичних прийменників із дієсловами, які в літературі визначаються як дієслова переміщення (Ж.-П.Бунс, Д.Лор, Ю.Паштін, Л.Сарда) [4; 17; 20; 22]. Вживання статичних прийменників для позначення кінцевої фази переміщення у французькій та румунській мовах узагальнено в таблиці № 1.

Проекція кінцевого пункту руху у французькій мові відбувається за допомогою комбінації динамічного прийменника ***jusque*** зі статичним прийменником. Румунська мова використовує

аналогічний прийом: комбінація прийменника ***pînă*** зі статичним прийменником. Ці прийменники, не маючи спільного латинського (***jusque*** – від лат. ***usque*** у значенні "до", "аж до"; ***pînă*** – від лат. ***paene*** у значенні "майже" [14, с. 390; 18, с. 296]) походження характеризуються ідентичними семантичними рисами та схожими дистрибутивними можливостями.

Таблиця № 1.

Кодування кінцевого пункту руху за допомогою стратегії ідентичності у французькій та румунській мовах

просторова зона	**мова**	
	французька	**румунська**
інтеріорна	dans, chez, en	în
екстеріорна	a l'extérieur de, au dehors de	în afara
зона поверхні	sur, contre	pe, de, peste, asupra
інферіорна	sous	sub, dedesubtul
проксимальна	près de	lângă
дистальна	loin de	departe de
медіальна	entre, parmi	între, printre
верхня вертикальна	au dessus de	peste
нижня вертикальна	au dessous de	dedesubtul
антеріорна	devant	înaintea
постеріорна	derrière	înapoia îndărătul, după
права	a droite de	la dreapta
ліва	a gauche de	la stînga
бокова	a côté de	alături de

Прийменники ***jusque*** та ***pînă***, маючи фундаментальне значення фінальної межі певної протяжності [7, с. 259; 13, с. 377; 16, с. 521; 27, с. 143] або кінцевого пункту [14, с. 390], характеризуються однією з найширших правих комбінаторних парадигм у сучасних французькій та румунській мовах [2, с. 210; 10; 13, с. 322; 15, с. 151]. У французькій мові отримані в результаті комбінації ***jusque*** + статичний прийменник належать до прийменникових сполучень [14, с. 390]; в румунській комбінація ***pînă*** + статичний прийменник тлумачиться як складний прийменник [2, с. 210; 3, с.249]. Окрім комбінації ***pînă*** + статичний прийменник, у румунській мові можлива ще комбінація ***pînă*** + ***pe*** + статичний прийменник, яка завдяки другому компоненту (прийменнику ***pe***) надає висловленню відтінку невизначеності [19, с. 74]. Однак використання таких конструкцій для позначення кінцевого пункту руху досить незначне в сучасній румунській мові. Комбінаторні можливості прийменників ***jusque*** та ***pînă*** для позначення кінцевого пункту руху узагальнено в таблиці № 2.

Таблиця № 2.

Кодування кінцевого пункту руху за допомогою стратегії проекції у французькій та румунській мовах

просторова зона	**мова**	
	французька	**румунська**
інтеріорна	Jusque dans, jusque chez, jusqu'en	Pînă în, pînă prin
екстеріорна	Jusqu'en dehors de	Pînă în afara
зона поверхні	Jusque sur, jusque contre	Pînă pe
інферіорна	Jusque sous	Pînă sub
проксимальна	Près de	Pînă lângă / pînă pe lîngă
дистальна		
медіальна	Jusque entre, jusque parmi	Pînă între, pînă printre
верхня вертикальна	Jusqu'au dessus de	Pînă peste, pînă deasupra
нижня вертикальна	Jusqu'en dessous de	Pînă dedesubtul
антеріорна	Jusque devant	Pînă dinaintea
постеріорна	Jusque derrière	Pînă după
права		
ліва		
бокова		

Отже досліджувані нами мови кодують траєкторію кінцевого пункту руху двома способами: за допомогою стратегії ідентичності та проекції. Стратегія ідентичності дозволяє ло-

калізувати вихідний пункт руху у всіх можливих просторових зонах, проекція інформації вихідного пункту руху та інформації просторової зони не охоплює тільки зони латерального напряму на горизонтальній осі.

Функціонально-прагматичні аспекти кодування траєкторії кінцевого пункту руху у французькій та румунській мовах пов'язані з принципом передбачення локалізації, яка пояснює стратегію ідентичного кодування кінцевого пункту руху. Під час проекції кінцевого пункту руху ОР виступає чужорідним елементом або елементом несподіванки, зовнішнім по відношенню до процесу.

Ідентичне кодування вихідного пункту руху в досліджуваних мовах ґрунтується на принципі передбачення локалізації, сформульованим К.Ванделуазом [26]. Згідно з цим принципом, прийменники, які встановлюють просторове відношення між ОР (site) та статичним ОЛ (cible), встановлюють те ж саме відношення між ОР (site) та передбаченим кінцевим пунктом (terme anticipé) мобільного ОЛ (cible mobile) [26, с. 108]. Ідентичне позначення статичної та динамічної локалізації у просторі має прагматичне обґрунтування, яке вчені співвідносять із концептом пошуку (К.Ванделуаз, А.Херсковіц). Однією з основних потреб людини слід вважати потребу відшукати ОЛ у просторі. Знаючи ефективне розташування ОЛ, людина зможе легше передбачити його кінцевий пункт руху. Отже принцип передбачення, тобто використання одного прийменника для позначення статичної та динамічної локалізації – це створення якнайкращих умов для пошуку та знаходження ОЛ.

Проекція вихідного пункту руху, як ми зазначали, відбувається шляхом комбінації прийменників ***jusque / pînă*** зі статичним прийменником. Комбінаторні можливості цих прийменників одні з найширших у досліджуваних нами мовах, що зумовлено особливостями їхнього семантичного наповнення. Значення межі, притаманне обом прийменникам, у традиційних граматиках розглядається з позиції її перетину або неперетину [16, с. 521; 7, с. 259; 27, с. 143;]. На нашу думку, прийменники ***jusque / pînă*** самі по собі не несуть інформації щодо перетину/неперетину просторової межі. У наступних прикладах ***jusqu'à*** та ***pînă la*** відповідно (ми обрали ці сполучення, оскільки ***à / la*** самі по собі не є носіями конфігураційної інформації) позначають факт досягнення кінцевої межі у просторі, жодної додаткової інформації топологічного або проективного характеру ці прийменники не несуть. Саме тому ***jusque / pînă*** комбінуються з численними так званими конфігураційними прийменниками (термін К.Ванделуаза), які модифікують межу завдяки своїй топологічній або проективній семантиці.

Фр. *Le moyen le plus rapide c'est d'aller en bus* ***jusqu'à*** *la gare*.

Рум. *Tramvaiele vor circula la sfîrşit de săptămînă doar* ***pînă la*** *Gară*.

Д.Леман із цього приводу зауважує, що "***jusque*** сам по собі не позначає ні внутрішню, ні зовнішню локалізацію, а тільки зону, яка постає як межа, подрібнена, щільна, яку можна за необхідності деформувати іншими елементами" [10].

З іншого боку, ***jusque / pînă*** підкреслюють тривалість шляху до просторової межі. Наступні приклади вживання цих прийменників містять вказівку на тривалість шляху, початок якого у більшості випадків не позначений, проте кінець знаходиться в зоні, яка постає як фінальна межа у просторі. Наприклад:

Фр. *En bref: suivez les géologues* ***jusque sur*** *les volcans*.

Рум. *...intră însuşi în Moldova şi ajunse* ***pînă prin*** *Iaşi*.

У зв'язку з цим румунській дослідники ведуть мову про просторову протяжність, на межу якої вказує прийменник ***pînă*** (Л.Васіліу), а французькі граматисти підкреслюють ідею просторово-часового інтервалу, властивого прийменнику ***jusque*** (Д.Леман, С.Жіро та Ж.Аптекман).

Комбінація ***jusque / pînă*** + статичний прийменник вводить ОР, який розглядається як чужорідний елемент, зовнішній по відношенню до процесу або як елемент несподіванки, що також вказує на те, що ОР не обов'язково асоціюється з процесом.

У наступному прикладі з французької мови ОР вітрина (la vitrine) не повинна бути пунктом призначення руху ОЛ – автомобілів (les voitures), тобто стоянкою, а отже, ОР є чужорідним елементом процесу.

C'est de cette façon qu'un commerçant de la rue essaye quotidiennement de protéger le trottoir des voitures qui voudraient venir stationner ***jusque contre*** *sa vitrine*.

Якщо б ОР слугувало місце, прототипно асоційоване з процесом, вживання прийменника ***jusque*** було б надлишковим. Тому попередній приклад можна модифікувати так: *des voitures qui voudraient venir stationner* ***sur*** *le trottoir*.

Розглянемо приклад вживання ***pînă*** в румунській мові:

Noi am ajuns ***pînă pe*** *platou, de acolo a trebuit să ne întoarcem*.

У цьому випадку ОР (platoul) не є повністю чужорідним процесу, оскільки похід у гори не виключає досягнення плоскогір'я. Скоріше, ОР є несподіваним пунктом призначення ОЛ, і можлива така прагматична інтерпретація цієї ситуації: ОР знаходився далеко або у важкодоступному місці, і його досягнення стало несподіванкою

для ОЛ. Зауважимо, що схожий приклад без прийменника ***pînă*** *…am ajuns* ***pe*** *platou…* містить лише констатацію факту досягнення ОР без відтінку несподіванки.

Особливістю румунської мови є можливість позначати кінцевий пункт руху за допомогою потрійної проекції: ***pînă + pe*** + статичний прийменник, де ***pînă*** вказує на тривалість шляху ОЛ та досягнення межі цього шляху, ***pe*** вносить елемент невизначеності [19, с. 74], а статичний прийменник уточнює топологічні та проективній конфігурації взаємовідношення ОЛ та ОР. Румунські граматисти перераховують такі складні прийменники, утворені в такий спосіб: pînă pe la, pînă pe după, pînă pe lîngă, pînă pe sub, pînă prin (pre (pe) +în), зазначаючи, що ймовірність їх використання в літературних текстах достатньо незначна [3, с. 249; 6, с. 225; 13, с. 322]. За даними нашої вибірки, з-поміж перерахованих прийменників тільки два вживаються в сучасній румунській розмовній мові для позначення кінцевого пункту руху у просторі: ***pînă prin*** та ***pînă pe lîngă***.

Невизначеність сполучення ***pînă prin*** відчувається у порівнянні із комбінацією ***pînă în***:

Razboiul dintre palatele Victoria si Cotroceni a ajuns ***pînă în*** *Ciad…*;

…intră însuşi în Moldova şi ajunse ***pînă prin*** *Iaşi* .

Співвідношення ***pînă lîngă / pînă pe lîngă*** підкреслює невизначеність локалізації кінцевого пункту у другому прикладі:

O luă de mînecă şi-o scoase de după tejghea, apoi o tîrî în fugă afară din benzinărie şi ***pînă lîngă*** *transportorul blindat*;

El lua un băţ, il puse pe undeva pe lîngă Cernăvodă şi apoi de acolo făcu un semn – hîrşti cu el – ***pînă pe lîngă*** *Constanţa*.

Таким чином, стратегії кодування траєкторії кінцевого пункту руху у французькій та румунській мовах в цілому збігаються. Формальними способами кодування траєкторії кінцевого пункту руху в досліджуваних мовах виступають стратегії ідентичності та проекції. Ідентичне позначення кінцевого пункту руху дозволяє його локалізацію у всіх можливих просторових зонах та пояснюється принципом передбачення локалізації, який пов'язаний із концептом пошуку. Стратегія ідентичного кодування напряму постає як створення найбільш оптимальних умов для пошуку ОЛ у просторі. Дана ж стратегія віддзеркалює універсальний, на думку багатьох вчених, перцептуальний та лінгвістичний пріоритет кінцевого пункту руху: в найрізноманітніших мовах кінцевий пункт руху характеризується чіткішою семантичною диференціацією, ніж вихідний пункт. Одне з пояснень цього феномена ґрунтується на особливостях короткотривалої пам'яті: події кінцевого пункту руху недавні порівняно з іншими складовим процесу (зокрема, з подіями вихідного пункту руху, які хронологічно більш віддалені в часі), вони чіткіші, а отже, доступніші для запам'ятовування [23]. Інше пояснення перцептуальній перевазі кінцевого пункту над вихідним пунктом руху спирається на співвідношення кінцевий пункт руху / мета. На думку Т.Регієра та М.Ценга, кінцевий пункт руху завжди передбачає досягнення мети, а людина зосереджена на досягненні мети, а отже – на досягненні кінцевого пункту руху. Саме тому, кінцевий пункту руху має перцептуальну та лінгвістичну перевагу над іншими частинами шляху [21, с. 717].

Проекція кінцевого пункту руху в досліджуваних мовах дозволяє прагматичну інтерпретацію ОР як несподіваного, чужорідного елементу, зовнішнього по відношенню до процесу. Можлива потрійна проекція кінцевого пункту руху в румунській мові доповнює прагматичну інтерпретацію елементом несподіванки, властивим семантиці прийменника *pe*. Таке вживання прийменника *pe* характеризує не тільки семантику кінцевого пункту руху в румунській мові, а в цілому якісно вирізняє прийменникову систему румунської мови з-поміж прийменникових систем інших романських мов.

Література

1. Aurnague M. Vieu L. Borillo A. Représentation formelle des concepts spatiaux dans la langue / Michel Aurnague, Laur Vieu, André Borillo // Langue et cognition spatiale. – Paris, 1997. – P. 69-102.
2. Avram M. Gramatică pentru toţi / Mioara Avram. – Bucureşti, 1986. – 410 p.
3. Bejan D. Gramatica limbii române. Comprendiu / Dimitru Bejan. – Cluj: Editura Echinox, 1995. – 413 p.
4. Boons J.-P. La notion sémantique de déplacement dans une classification syntaxique des verbes locatifs / Jean-Paul Boons // Langue Française. – 1987. – Vol. 76, № 1. – P. 5-40.
5. Borillo A. Prépositions de lieu et anaphore / André Borillo // Langages. – 1993. – Vol. 27, № 110. – P. 27 – 46.
6. Brâncuş G. Saramandu M. Gramatica limbii române. Vol. 1. Morfologia / G.Brâncuş, M.Saramandu. – Bucureşti: Editura ATOS, 1992. – 272 p.
7. Candrea I.-A. Cours complet de grammaire roumaine / I.-A. Candrea. – Bucarest: Cartea românească, 1967. – 317 p.
8. De Mulder W. L'histoire de *contre* et la sémantique prototypique / W. De Mulder, A.Vanderheyden // Langue française. – 2001. – №130. – P. 108-125.

9. Dendale P. Les traits et les emplois de la préposition spatiale sur / P. Dendale W. De Mulder // Faits de langues. – 1997. – Vol. 5, № 9. – P. 211-220.
10. *Depuis, jusque, vers*: quelques pistes pour une description topologicodynamique / S. Girault, J. Aptekman – Disponible sur: http://www.univorleans.fr/RSP/com%20internet%20RSP5/Girault&Aptekman.pdf.
11. Encoding direction in adpositions and cases: Evidence for a hierarchy of locations / Joost Zwarts // Unpublished article.
12. Flageul V. Description sémantico-cognitive des prépositions spatiales du français: thèse de doctorat: linguistique, sciences cognitives / Flageul Valérie. – Université de Paris-Sorbonne. – 1997. – 296 p.
13. Gramatica limbii române. Vol. 1. – Bucureşti : Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966. – 431 p.
14. Grammaire Larousse du XX siècle. – Paris : Librairie Larousse, 1936. – 468 p.
15. Ilinski K. La préposition et son régime. Etude des cas atypiques / Kirill Ilinski. – Paris: Honoré Champion. – 2003. – 431 p.
16. Iordan I. Limba română contemporană / I.Iordan, V. Robu – Bucureşti : Editura didactică şi pedagogică, 1978. – 684 p.
17. Laur D. La relation entre le verbe et la préposition dans la sémantique du déplacement / Dany Laur // Languages. – 1993. – Vol. 110. – P. 47-67.
18. Manliu I. Gramatica istorică şi comparativă a limbii române / I. Manliu. – Bucureşti : Lito – tipografia Carol Göbl, 1894. – 454 p.
19. Niculescu A. Individualitatea limbii române între limbile romanice. Contribuţii gramaticale / Alexandru Niculescu. – Bucureşti: Editura ştiinţifică, 1965. – 183 p.
20. Paştin I. Structures spatiales dans les nouvelles de J.M.G. Le Clézio: thèse de doctorat / Iuliana Paştin. – Bucarest, 2007. – 229 p.
21. Regier T. Zheng M. Attention to endpoints: A cross-linguistic constraint on spatial meaning / T. Regier, M. Zheng // Cognitive Science. – 2007. – № 31. – P. 705-719.
22. Sarda L. Contribution à l'étude da la sémantique de l'espace et du temps: analyse des verbes du déplacement transitifs directs du français: thèse de doctorat: sciences du language / Laur Sarda. – Unversité de Toulouse II, 1999. – 244 p.
23. Shiffrin R. M. Information persistence in short-term memory / R. M. Shiffrin // Journal of Experimental Psychology. – 1973. – Vol. 100, № 1. – P. 39-49.
24. Stosic D. "Par" et "à travers" dans l'expression des relations spatiales: comparaison entre le français et le serbo-croate: these de doctorat: sciences du language / Dejan Stosic. – Université de Toulouse-le-Mirail, 2002. – 290 p.
25. Vandeloise C. L'espace en français. Sémantique des prépositions spatiales / Claude Vandeloise. – P.: Editions de Seuil, 1986. – 253 p.
26. Vandeloise C. La préposition *à* et le principe d'anticipation / Claude Vandeloise // Langue française. – 1987. – Vol. 76, № 1. – P. 77 – 111.
27. Vasiliu L. Cîteva observaţii asupra conţinutului semantic al prepoziţiilor în lumina categoriilor generalului şi particularului / Laura Vasiliu // Probleme de lingvistică generală. – 1961– Vol. 3. – P. 139-147.
28. Zlatev J. Spatial semantics / Jordan Zlatev // The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – P. 318-350.

The article deals with formal and functional-pragmatic peculiarities of encoding goal direction in French and Romanian prepositions. Two formal means are analyzed: the strategies of identity and projection. The first is associated with the anticipating principle which appears as the best way of searching for the trajector in the space; the second permits the conceptualization of the landmark as an alien element, exterior relatively to the process.

Key words: *local prepositions, the trajectory of goal direction, the strategy of identity, the strategy of projection, the anticipating principle, alien element.*

Рассматриваются формальные и функционально-прагматичные особенности кодирования траектории конечного пункта движения предлогами французского и румынского языков. Рассматриваются два формальных способа кодирования траектории конечного пункта движения: стратегия идентичности и стратегия проекции. Первый способ связан с принципом предвидения локализации, то есть с оптимизацией поиска объекта локализации в пространстве, второй – допускает концептуализацию объекта референции как чужеродного элемента, внешнего по отношению к процессу.

Ключевые слова: *пространственные предлоги, траектория конечного пункта движения, стратегия идентичного кодирования, стратегия проекции, принцип предвидения локализации, чужеродный элемент.*